

De wonderman van Jonkerslân

IV

Twée vrienden

Voor Charl en zijn vrienden

Op de omslag: Cort Jacobsen, Fiskere ved en skurby (Vissers bij een vuilnisbelt)

ISBN:

© D. Brugman, 2018

Inhoud:

Ter inleiding: De reiziger	5
1 Een brief uit Polen	13
2 De namen	23
3 De vermoorde vriend	28
4 De geheugenstem	36
5 Het wonder	45
6 Vrijspraak	51
7 De Poolse vriend	57
8 De grensverlegger	68
9 Aanspraak	74
10 Op de rechte weg naar het einde	84
Nawoord	91

Ter inleiding: De reiziger

September 1993

Is een reiziger een idioot? Een niet ernstig te nemen warhoofd? Een tussen de wal en het schip gevallen? Misschien is het laatste wel het dichtst bij het antwoord, zo dat daar is. Immers gedreven door iets vaags, iets onduidelijks, iets onbestemds ook, laat de reiziger huis en stee voor wat het is en reist af in de richting van de wind. Alles wat veiligheid biedt, zekerheid geeft en comfort verschaft, keert hij de rug toe, om een ongewisse tijd in onbekende streken door te brengen en daar het liefst onbetreden paden te volgen.

De reiziger is een verslaafde die onder de geestdodende monotonie van het voorspelbare, ingeblikte bestaan probeert uit te komen. Hij voegt zich weliswaar, past zich tot op zekere hoogte aan, maar kan niet accepteren dat z'n eigenheid tot een dertien in een dozijn verwordt. Hij kan echter evenmin nog een nomade zijn. Daarvoor is hij te ernstig beschadigd door de cultuur die hem gekneed en ge(mis)vormd heeft. Vrijwillig verbant hij zich naar oncomfortabele, primitieve en eenzame omstandigheden, waar ondanks de stilte en de rust z'n intelligentie niet op haar lauweren rust. Dat is ook de reden waarom hij die nomade niet is en niet kan zijn; hij is aan de eenvoud voorbij. Hij behoeft prikkels en dient te worden gevoed door beelden, gebeurtenissen en disputen.

Een reiziger is een enigszins wonderlijk mens, een beetje buiten de orde, een tikje zonderling wellicht, maar hij ontkomt er niet aan om bij tijd en wijle de alledaagse brij te verruilen voor de illusie dat het leven groots en meeslepend kan zijn. Dat kan het zo nu en dan ook zijn,

maar in het algemeen wordt de mens elders door dezelfde triviale en banale redenen gedreven als overal. Desondanks zoekt de reiziger horisonten op, ondergaat hij ongemak en moet het goed vinden dat, terwijl hij ziek in z'n voertuig ligt, niet in staat voedsel of drank in zich te houden, domme, niets beter wetende of te doen hebbende politie functionarissen hem tot drie maal toe nopen z'n *Dokumenti* te tonen. En het is juist dit 'brijdenken' dat hij de rug toekeert als hij de deur achter zich sluit. Ontlopen doet hij het nooit, altijd kruist dit ongeloof, dit onvermogen tot verplaatsing in iets onalledaags, z'n pad. Toch zijn het slechts incidenten, die probleemloos worden gecompenseerd door de rijkheid aan beelden en andere ervaringen. De vraag 'of hij een idioot is' kunnen we dus voorzichtig bevestigend beantwoorden, maar dan wel één in ongevaarlijke zin, immers hij bedreigt slechts zichzelf en verzilvert z'n illusies voor werkelijkheden

Maar een reiziger overkomt veel. Hij heeft lang niet altijd grip op de loop der dingen. Zo kan het de reiziger overkomen in een cultuur met een hoog Oblomov gehalte, waar stellig veel geëpibreerd dient te worden, dat hij, zittend tussen drie mannen die gezamenlijk zo'n 230 à 240 jaar beslaan, door één van hen op de hoogte wordt gesteld dat hij bijna blind is, z'n kniegewrichten het laten afweten, dat ie zich naar huis schuifelt i.v.m. Europa voetbal op de radio en dat hij 'n flink deel van z'n bestaan onvrijwillig in Siberië heeft doorgebracht ... Vol lof is hij dus niet, deze Hongaar in diaspora. Z'n maat schudt, evenals hij, m'n hand bij vertrek en neemt mijn gezicht tussen beide handen. Een gebaar.

De reiziger wandelt in flinke heuvels, deels bewerkt, deels bebost. Op een open plaats ver weg van iedereen hoort hij geluiden, zéér dichtbij, maar er is niets of niemand. Het geluid is niet geruststellend,

komt onmiskenbaar van meerdere kanten en doet stevige kaken vermoeden. De reiziger begint aan zinsbegoocheling te denken en springt zelfs geschrokken opzij zó dichtbij is dat niet te traceren geluid. De grond is omgewoeld en hij vermoedt wilde zwijnen. Dit overkomt hem later nog eens en een passerende paddenstoelenzoeker bevestigt desgevraagd z'n vermoeden. De veronderstelde afmetingen die hij op 60-70 cm had geschat, bleken een meter te kort geschat. De dieren bevonden zich onder de grond. Hij liep er overheen, vandaar. Deze beren hebben stoot- of hoektanden van 15 tot 30 cm. Respectabel derhalve.

En zo treft men de reiziger nu eens aan bij een Breugheliaanse bruiloftsdis, met z'n nap op de houten tafel trommelend, dan weer bevindt hij zich in het kraaiennest van J. Bosch' narrenschip, teneinde zicht te krijgen op z'n eigen onwetendheid. De ruwheid van de zee echter, vermeerderd met het zwaaien van de scheepsmast verhinderen een volledig beeld. De immensheid wordt hem desondanks steeds duidelijker ... Maar zwijgen kan hij niet. Wie is groot genoeg voor de stilte? Een stilte die niet staat voor kwetsbaarheid, maar een stilte die volgt op het rumoer?

Dan trekt een paard langs met een bemodderde boerenkar, geladen met tweedelige doodskisten. De onderste helften in elkaar geschoven in de lengterichting, de deksels op elkaar gestapeld dwars achter de bok. De voerman heeft z'n arm rond z'n kornuit, die naast hem zit, geslagen en betast diens rechteroor. Er is, zo komt het de reiziger voor, een hoog gehalte aan dagelijks leven.

De reiziger, die niet stil zit op de niet beschreven dagen, bevindt zich inmiddels in het hart van de Karpaten. Een moeizame lange weg naar boven, slechte kwaliteit, veel delen van de weg zijn weggezakt,

heel veel vallend gesteente, kortom er wordt hier in de nacht niet gereden. Beeldschoon, dat wel! Hoog ook en zeer onherbergzaam, met op $\pm$ 2200 meter hoogte nog een tunnel van zo'n anderhalve kilometer. Ruig dus en vrijwel geen mensen. Hij vindt een prachtige stek langs een groot meer, 'Vidrasu' geheten (boven Râmnicu Vâlcea), kookt z'n potje, stookt een kampvuurtje en zit alleen maar tevreden te mijmeren hoe men, rijdende langs grillige vormen van dit soort meren, volstrekt van richting gedesoriënteerd kan raken.

Er melden zich die nacht geen beren. De volgende dag verlustigt hij zich in de weergaloze schoonheid der dingen en de muze der stilte. Veel paddenstoelen ook: parelstuifzwam, russula's en paarse schijnridder en op andere plaatsen prachtige champignons, vuistgroot. Vandaag op het menu 'gesorteerde' inktzwam met in de vuuras gesmoorde (gepofte) aardappel, e.e.a. met salade van de dag en fruit toe.

Verwondering bij de reiziger ook waarom en waaraan het verschil te wijten is voor wat betreft het gevoel van sympathie of afkeer dat hem bevangt als hij een willekeurige plaats binnenkomt die hij nooit eerder bezocht. Maar, zo vraagt hij zich af, wat is een mens bij wie de verwondering is geweken?

Hoewel enkele tientallen jaren Oostblok 'socialisme' de nodige en inmiddels weer van hun sokkels verwijderde helden heeft opgeleverd, is het met de cultuur en de uitingsvormen daarvan niet zo bijzonder gesteld, althans volgens de waarnemingen van de reiziger. Toch heeft hij, in provinciestadjes, *ART Galleries* gezien met behoedzame pogingen tot kunst. De verwondering wordt voortdurend gevoed. Zo rijdt de reiziger de middeleeuwen uit, gelardeerd met schokkende, onthutsende beelden van menselijk leed. Verminkte en door de

samenleving uitgekotste, bedelende grijsaards, die hun misère kamerbreed voor hem uitstallen, worden overvleugeld door de eigentijdse stadsarchitectuur, waar hij struikelt over de winkels, de waren en het begerig consumerende, goed geklede publiek. De reiziger is hier in de marge.

Een plaquet vermeldt: “Casa de Cultura a Sindicatelor”. Aangetrokken door het hoog Spaanstalige gehalte betreedt hij een hal, een vestibule gevuld met speel- en gokautomaten ... mannen ook met te schelle stemmen, te opdringerig en met van zichzelf overtuigd zijnd gedrag, die pakken bankbiljetten tellen. Altijd maar weer dat type mannen, die achteloos deze pakken uit hun zak halen en tellen ... Vervangende schaamte voor dit soort altijd en overal weer opdoemende uitvaagsel. Reist de reiziger door de tijd dan wel reist de tijd door de reiziger, zo vraagt hij zich af.

Men is hier het Coca Cola tijdperk binnen getreden, letterlijk. Deze firma gooit hoge ogen in dit nog onwennige land. Zelfs in de meest onwaarschijnlijke achterhoeken schettert die reclame voor de als kruipolie werkende (letterlijk) vloeistof de passant tegemoet. Op weg naar Alexandrië (nee, niet diegene) poogt hij zekerheid te krijgen over een al of niet bestaande grensovergang naar Bulgarije. Men kan daar niet achteloos mee omgaan, want de informatie wil elkaar nog al eens tegenspreken en is zeker niet altijd betrouwbaar.

Het is inmiddels weer iets verder in de tijd. Reiziger verlegt opnieuw z'n grens en wel die met Bulgaria. Andere plaats weliswaar, maar toch. Vroeg op en aan de slag resulteert in een rij wachtenden aan de Roemeense kant. Anderhalf uur later en na het betalen van ecologie belasting (± 13,50 Fl.) om te rijden over de brug die beide landen scheidt, belandt hij aan de Bulgaarse kant. Visum? Jawel meneer, maar

eerst ecologie belasting. Kosten 10\$. Heb ik niet. Dan maar 10 Fl. Reiziger knikt instemmend. Visum = 112 DM of 130 Fl. Reiziger zucht en betaalt, maar er zitten kloofjes van 3 mm in de biljetten en deze worden afgewezen. Dan maar 100 DM (gaaf) en 50 Fl. aangeboden. Ook dat mag niet. Wisselkantoor wil 100 Fl. wel wisselen voor 35\$. Dat begrijpt reiziger en wenst haar het gas toe! Terug naar Roemenië kost opnieuw visum van $\pm$ 62 Fl. Uiteindelijk ruilt reiziger zijn bezeerde biljetje van 50 Fl. voor 40 DM met *truck driver* uit Germany en verkrijgt visum. De staatsbank van Bulgarije bezwendelt andere valuta dan de \$ en de DM. De reiziger ontmoet naast de staatswisselaar een jongen die voor zichzelf is begonnen ... Hij wisselt voor een gunstiger koers, zij het nog niet zo als het behoort. Er valt hier niets te begrijpen. Cyrillisch wat de klok slaat. De zon is blakerend en de reiziger vervolgt z'n lot door de tijd.

‘n Idioot onderweg, Charl.

Vijfentwintig jaar later is de schrijver van de brief gestrand in het verpleeghuis Beetsterhiem, om zijn lot door de tijd te vervolgen omringd door zorgverleners, van wie hij de zorg bij voorkeur zoveel mogelijk mijdt. Zorg verlenen mag dan een zinvolle bezigheid zijn, zorg ontvangen ervaart hij al snel als bemoeienis en een bevestiging van de nutteloosheid van het eigen bestaan.

Ook in het verpleeghuis doen zich tal van verschijnselen voor die hem ernstig aan zijn verstandelijke vermogens doen twijfelen. De oorzaak lijkt een andere. Hij is Parkinson patiënt in de laatste fase, hetgeen betekent dat de ziekte ook zijn verstandelijke vermogens aantast. De medicijnen die hij krijgt om de verschijnselen van deze ziekte te onderdrukken, levodopa, hebben invloed op zijn waarneming.